

Mária megkoronázása című, 15–16. századi oltárkép restaurálása

Mara Zsuzsanna

A Mária megkoronázása című, 15–16. századi oltárkép a Csíki Székely Múzeum egyházi gyűjteményének leg-reprezentatívabb darabja, melyet a szakirodalom az erdélyi emléktárhelyek egyedülálló és páratlan műalkotásaként emleget (1. kép).

Művészettörténeti vonatkozások

Ikonográfiai leírás

A késő-gótikus táblakép mestere napjainkig ismeretlen. A tízalakos kompozíció Mária Szentháromság általi megkoronázását ábrázolja. A táblakép központi alakja Mária, lilás árnyalatú világos színű ruhában kissé jobbra fordulva térdel, összekulcsolva tartott keze lefelé irányul. Mögötte helyezkedik el a Szentháromságot megtestesítő három, egyforma arcvonású, fiatal, szakállas férfi, közös vörös palásttal. Kezeikben különböző szimbolikus jelentésű tárgyakat tartanak: glóbuszt, koronát és jogart. A kompozíció előterét hat, sárga ruhát viselő gyermekangyal fogja össze. A háttér levélmintás aranymustra díszíti.

Provincencia

A festmény eredetére mindeztidáig nem derült fény, de fennmaradt írások bizonyítják, hogy az intézmény tulajdonába Csíkszentdomokos¹ község katolikus templomából került. 1929-ben Domokos Pál Péter történész-etnográfus, valamint Boga István, az akkori helyi plébános talált rá a templom cintermét határoló fal bejárati kaputornyának emeletén. Egy évvel később, Domokos Pál Péter levélben kölcsönkérte a táblaképet az akkor alakuló Csíki Múzeum alapító kiállítására. Erről a domokosi levéltár dokumentumai között megőrzött levél tanúskodik. A kiállítást Csíksomlyón rendezték meg 1930-ban. A több mint 140 begyűjtött egyház- és képzőművészeti alkotásról, melyeket tulajdonosaik végleg átengedtek az alakuló intézmény számára, kiállítási katalógus is készült. Sajnos a tárgymutatóban mégsem szerepel az oltárkép.

A múzeum tulajdonába az 1950-es években került. Valószínűnek tartjuk, hogy ebben az évben az intézmény újraalapításával, hivatalosításával egyidőben, amikor

1. kép. Ismeretlen mester, 15–16. század: Mária megkoronázása, festett fatábla, 160×110 cm. Csíki Székely Múzeum, ltsz. 189 (restaurálás előtti állapot).

a kallódó gyűjteményt újra összeszedték², vált aktuálissá az oltárkép elhozása. Konkrét adatok a képet illetően nincsenek a múzeumi irattárában sem, viszont egy 1952-ből származó augusztusi munkabeszámoló arról ad

¹ Csíkszeredától 29 km-re északra fekszik, Felcsík legnépesebb faluja.

² Kovács Dénes festőművész-rajztanár, a Csíki Múzeum kinevezett felelőse rendszerezte és leltározta a megmaradt anyagot. Ld. LXX éves Csíki Székely Múzeum emlékkönyve, szerk. Szabó András, Csíkszereda, 2000. p. 15.

információt, hogy acetonnal megtisztítottak egy 1520-ból származó oltárképet.³ Más középkori oltárkép jelenleg nincs a múzeum tulajdonában, ezért feltehetően erről a táblaképről lehet szó.

Stíluselemzés

Nem véletlen, hogy stílusát illetően páratlan műalkotásként emlegeti a szakirodalom, hiszen a művészettörténeti kutatások szerint kevés, vagy egyáltalán nincs analógiája a környéken. Mindenképpen, egy olyan műalkotással állunk szemben, melynek alkotója nem a vidékünkön szerezte tudását. Stílusjegyei alapján a festmény kiindulópontját Salzburgban kereshetjük, ábrázolásmódja és a festői részletmegoldások mindenképpen a dél-német területek mestereinek alapos ismereteiről tanúskodik (id. Rueland Frueauf és Grossgmaini mester köre).⁴ A mustárhoz a legközelebbi hasonlóságot a szepesváraljai oltár⁵ mutat, mely alkotójának stílusa szintén az előbb említett mesterek művészetével hozható kapcsolatba.

Végkövetkeztetésként a Mária megkoronázása táblakép mestere ugyanabból a művészi környezetből származhat, mint a szepesváraljai mester, stílusa alapvetően salzburgias jellegű, nagyon sok egyéni vonással fűszerezve.⁶

A táblakép állapota restaurálás előtt

A viszonylag nagyméretű (160x110 cm) tábla hét összeragasztott részből tevődik össze, merevítő keresztkötés nélkül. Hátoldala egységes, sima felület, hosszanti és haránt irányú vésőnyomokkal (2. kép). Vastagsága körülbelül 3 cm, széleinél 1 cm-re elvékonyodik, ennek ellenére meglepően jó megtartásúnak bizonyult. Átvételi állapotban a festékréteg majdnem teljesen hiánytalan volt, helyenkénti feltáskásodásokkal, lepattogzások csak a kép sarkainál illetve a festmény alsó részén egy szélesebb sávban jelentkeztek. Ezen a részen összecsomósodott a lakkréteg és gyantás szennyeződés zavarja a kompozíció élvezhetőségét, mely az oltárkép alatt égetett gyertyáknak köszönhető (3. kép). A festékréteg pergett ezeken a részeken. A felületen kisebb karcolások, matt foltok, két oldalán felfogatásra használt lyukak mutatkoztak.

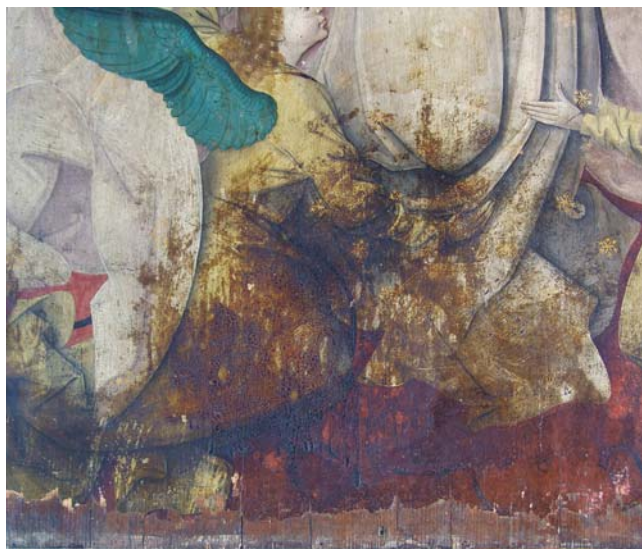
Anyagvizsgálatok

IR vizsgálat

A korábban is többszörösen kutatott táblakép infravörös sugárzással történő vizsgálata⁷ a festmény alárajzát

2. kép.
A táblakép
hátoldala.

3. kép. Szennyeződés a kép felületén, részlet.

tette szemléltetővé. Megfigyelhető volt a kompozíció alakjainak vázlata, melyet a festő az alapozásra vitt fel, vékonyabb és vastagabb ecsetvonásokkal. A vázlat és a végleges munka közötti kisebb nagyobb eltérések mutatkoztak. Mária arcánál a vázlat vonalai majdnem teljesen eltűnnek, annyira pontosan követi a rajzot a festői megfogalmazás. A három ifjú és az angyalok esetében csupán apróbb, néhány milliméteres eltérések észlelhetők a rajz és a festmény között (4. kép).

Legszemléletesebb eltérést Mária kéztartása mutatott, mely a vázlaton imára emelt, míg a festményen összekulcsolt tartású, lefelé irányuló (5. kép). Ennek megfelelően a ruha redői is másként alakulnak, lazán, ívesen futnak lefelé, egészen az előtérben térdelő angyalokig.

³ „Lemostuk acetonnal az egyik 1520-ból keltezett oltárképet a bemooskólódott lakkrétegtől, így megtisztult.” CsSzM, 1952. évi dosszié, 242. akta.

⁴ Szabó Zsuzsa: Mária megkoronázása a csíkszentdomokosi oltárképen. In. A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2009. Csíkszereda, 2009.

⁵ Pozsony, Nemzeti Galéria, ltsz. DO 1029–1032.

⁶ Szabó id.m.

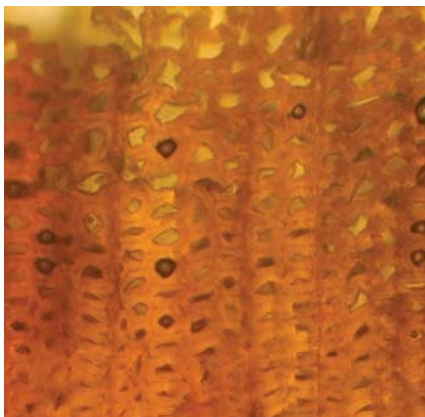
⁷ Ezúton jár köszönet Mihály Ferenc restaurátornak a felvételekért.

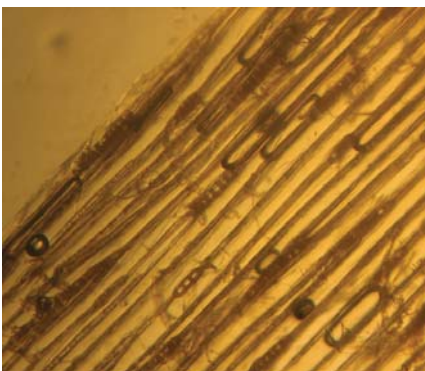
4. kép. IR vizsgálat: az alárajz és festmény közötti kisebb eltérések.

5. kép. IR vizsgálat: az alárajz és festmény közötti szemléletesebb eltérések.

6. kép. A fa minta keresztmetszet-részlete (az eredeti mikroszkópos felvétel 100× nagyítás). Jegenyefenyő.

7. kép. A faminta húrirányú metszete (az eredeti mikroszkópos felvétel 200× nagyítás). Jegenyefenyő.

Faanyagvizsgálat

A faanyagvizsgálatokból⁸ kiderült, hogy a kép táblája jegenyefenyőből készült (6–7. kép), latin nevén *Abies Alba*, közismert nevén ezüstfenyő. Ez az egyetlen olyan fenyőfajta, amelynek nincs gyantájara, és ez teszi alkalmassá, hogy táblaképek hordozójaként vagy szobrok alapanyagaként hasznosítsák.

A restaurálás folyamata

A festékréteg megkötése

A kutatásokat, a restaurálás első fázisaként, a táblakép alsó részén levő pergő festékréteg megkötése követte (8. kép). E részek alá először etilalkohol és víz 1:1 arányú keverékét juttattuk, zsírtalanítva ezáltal a felületet és biztosítva a kötőanyag könnyebb behatolását. A 7%-os, előmelegített halenyvet a felületektől függően ecset vagy fecskendő segítségével juttattuk a felvált rétegek alá (9. kép). Majd a festékréteg óvatos visszanyomogatósa és a fölösleges kötőanyag nedves vattával való eltávolítása következett.

⁸ A vizsgálat Novex K optikai mikroszkóppal történt.

8. kép. A pergő festékréteg megkötése.

9. kép. A ragasztóanyag bejuttatása a festékréteg alá.

10. kép. Tisztítási próbák a kép felületén.

11. kép. Félbetisztított állapot, részlet.

Száraz és nedves tisztítás

A felületi szennyeződések puha szőrű ecset segítségével, a makacsabb, zsíros szennyeződések leválasztása és eltávolítása vegyszeres illetve mechanikus módszerek váltakozásával történt.

A tisztítási próbák alapján kiválasztott oldószerkeverék (etilalkohol, terpentín, dimetilszulfid, lenolaj és ammónium hidroxid) a nedves tisztítás során eredményesnek bizonyult (10. kép). A kép alsó részén megcsomósodott, zsíros gyantás szennyeződésréteg a többszörösen megismételt vegyszeres tisztítás alkalmával felpuhult és szemésláncsa segítségével viszonylag könnyen el lehetett távolítani (11. kép).

A tisztítás során vigyáztunk arra, hogy az egész kép felületén megőrizzünk egy vékony bevonatréteget.

Azokat a felületeket, ahol a festékréteg teljesen hiányzott, így pl. a hordozó alsó részét, technikai alkohol és víz 1:1 arányú keverékével tisztítottuk meg.

Kiegészítés és esztétikai helyreállítás

A festékréteg minimális felületi hiányainak tömítéséhez 3,5–7%-os halenyv oldat és hegyikréta keverékét alkalmaztuk, melyet ecset segítségével rétegesen, több fázisban hordtunk fel a kiegészítendő felületekre (12. kép). Száradás után az alapozást nagyon finom szemcséjű dörzspapírral kissé szint alá csiszoltuk. A következő lépésben, a retusáláshoz akvarellfestéket és többnyire függőleges vonalkázást (tratteggio technikát) alkalmaztunk (13. kép). Az apró kopások pótlása azonban nem követelt feltétlenül vonalkázó technikát, általában a hiányok mérete határozta meg a kiegészítés módját. Az itt alkalmazott esztétikai helyreállítás nagyon minimális volt. A tábla alsó részén található nagy festékréteg hiány nem került kiegészítésre, ahogy a hordozó plasztikai sérüléseit sem, mert a hiányok nem törik meg a kép kompozíciós egységét. A restaurálás során előtérbe helyeztük a minimális beavatkozás elvét.

Azokat a felületeket, ahol a festékréteg teljesen hiányzott, így pl. a hordozó alsó részét, technikai alkohol és víz 1:1 arányú keverékével tisztítottuk meg.

Szilárdítás

A táblakép alsó részét Paraloid B 72 7–10%-os nitróhígítóval itattuk át, mivel ez a rész a saját súlyától megterhelődve kissé meggyengült mechanikai állapotot mutatott. E kezelés során, a szilárdító szer a fa sejtüregeit

12. kép. A festékréteg hiányainak tömítése.

13. kép. Retusált részlet.

14. kép. A táblakép restaurálás után.

tölti ki, és ezáltal növekedik a fa mechanikai tulajdonsága is. A konzerválási eljárás a táblakép alsó részének ecsettel történő beitatásával kezdődött, melyet addig ismételtünk, amíg a faanyag telítődött.

A restaurálás utolsó fázisaként, a táblakép egész felülete dammárgyanta oldattal védőréteget kapott (14. kép).

A festményen átvételi állapotban nem volt ráma, de nyomai láthatóak a kép szélein, valamint tudunk arról, hogy az elmúlt évtizedekben ismeretlen okok miatt eltávolítottak róla egy keretet. Ezért ennek hiányában egy új, speciális keret-doboz készült fenyőfából, elől plexivel ellátva, melyben az enyhén ívelő tábla feszülés nélkül jól elfér, és egyben védelmet biztosít a képnek.

Az oltárkép, a több hónapos restaurálási munka után, a hozzá méltó látogatottságnak örvendhet újra, a Csíki Székely Múzeum „Megmentett szakrális kincseink” c. tárlatán.

Mara Zsuzsanna

Okl. festőrestaurátor művész

Csíki Székely Múzeum

530132 Csíkszereda, Str. Cetatii nr. 2.

Tel.: +40-266-311-727

E-mail: zsuzsamara@yahoo.com